

Ouderlijke Stress: Voedingsbodem voor Negatieve Kwaliteit van het Ouderschap en
Probleemgedrag?

Deborah van den Berg (111485)

Universiteit Leiden

Studierichting: Orthopedagogiek

Bachelorproject: “Ieder kind verdient een veilig huis 2013-2014”

Eerste begeleider: Dr. M. van Geel

Tweede begeleider: F. Toprak, MSc.

Samenvatting

Literatuur met betrekking tot ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag impliceert dat kwaliteit van het ouderschap een mediërende rol speelt in het verband tussen ouderlijke stress en probleemgedrag. Desondanks hebben weinig onderzoekers dit model nader onderzocht. Huidig onderzoek is opgezet met als doel de onderlinge relatie tussen ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en internaliserend en externaliserend probleemgedrag in kaart te brengen. Aan het onderzoek hebben 104 ouders met hun kind in de leeftijd van 5 tot en met 11 jaar deelgenomen. Ouders werden verzocht een drietal vragenlijsten in te vullen, te weten de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index verkort (NOSI-K), de Alabama Parenting Questionnaire (APQ) en de Child Behavior Checklist (CBCL). De resultaten toonden aan dat er sprake was van een sterk positief verband tussen ouderlijke stress en internaliserend alsmede externaliserend probleemgedrag. Echter, kwaliteit van het ouderschap medieerde niet in dit verband. De resultaten duiden het belang aan om het verband tussen ouderlijke stress en de kwaliteit van het ouderschap in relatie tot het probleemgedrag voort te zetten om als zodanig het begrip te vergroten en daarmee interventies ter voorkoming hetzij vermindering van probleemgedrag te ontwikkelen alsook te optimaliseren.

Sleutelwoorden: ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap, internaliserend, externaliserend probleemgedrag

Ouderlijke Stress: Voedingsbodem voor Negatieve Kwaliteit van het Ouderschap en Probleemgedrag?

Ouders die meer stress ervaren bij de opvoeding laten vaker kwalitatief negatief ouderschap zien (Yates, Obradović, & Egeland, 2010). Hogere mate van ouderlijke stress alsmede kwalitatief negatief ouderschap staan in verband met hogere mate van probleemgedrag bij kinderen (Buodo, Moscardino, Scrimin, Altoè, & Palomba, 2013; Campbell, Pierce, Moore, Marakovitz, & Newby, 1996; Campbell, Shaw, & Gilliom, 2000; Neece, Green, & Baker, 2012; Yates et al., 2010). Deze verbanden blijken tevens stabiel te zijn (Abidin, 1990; Kemppinenm, Kumpulainen, Raita-Hasu, Moilanen, & Ebeling, 2006; Mulsow, Caldera, Pursley, Reifman, & Huston, 2003; Neece et al., 2012; Yates et al., 2010). Bovendien is in onderzoek naar voren gekomen dat probleemgedrag in de vroege ontwikkeling de problemen in de latere ontwikkeling (Cambell et al., 2000) alsmede in andere domeinen (zoals relaties met peers en vaardigheden op school) (Moilanen, Shaw, & Maxwell, 2010) voorspelt. Deze bevindingen tonen derhalve het belang aan van het vergroten van de kennis over de precieze verbanden tussen ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag. Met behulp van deze kennis is het mogelijk efficiënte preventieve en curatieve programma's te realiseren ten behoeve van de bevordering van een veilige en stimulerende thuisomgeving om daarmee een optimale ontwikkeling voor het kind te garanderen. In dit artikel wordt dan ook nagegaan welke invloed ouderlijke stress en kwaliteit van het ouderschap hebben op het probleemgedrag van het kind.

Ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag

De begrippen ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag verdienen allereerst een introductie. Ouderlijke stress wordt opgevat als de stress die ouders

ervaren als gevolg van een disbalans tussen enerzijds de eisen die het ouderschap aan hen stelt, anderzijds het kunnen aanwenden van de juiste vaardigheden en protectieve factoren om aan die eisen te kunnen voldoen (Abidin, 1992; Anthony et al., 2005; Costa, Weems, Pellerin, & Dalton, 2006). Een moeilijk temperament, gedragsproblemen en problemen met betrekking tot de gezondheid van het kind vallen onder andere onder de eisen die aan de ouder gesteld kunnen worden (Webster-Stratton, 1990). Kwaliteit van het ouderschap betreft het ouderlijke gedrag ten opzichte van het kind ten behoeve van de opvoeding (Dadds, Maujean, & Fraser, 2003). De domeinen die daarin volgens Flick (1991) worden onderscheiden luiden als volgt: ‘positieve betrokkenheid’, ‘inconsistente disciplineren’, ‘positieve opvoedingstechnieken’, en ‘fysiek straffen’. Probleemgedrag bestaat uit twee vormen, te weten internaliserend en externaliserend probleemgedrag (Achenbach & Edelbrock, 1978; Kim, Kim, Koh, & Leventhal, 2013). Internaliserend probleemgedrag wordt gekenmerkt door naar binnen gekeerd gedrag, zoals teruggetrokkenheid, angst, verlegenheid, depressie en overcontrole. Externaliserend probleemgedrag daarentegen wordt gekenmerkt door naar buiten gericht gedrag, zoals boosheid, frustratie, agressie en onderontwikkelde zelfcontrole.

De invloed van ouderlijke stress op probleemgedrag

Ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag bij het kind zijn uitvoerig onderzocht (Abidin, 1990; Abidin, 1992; Deater-Deackard, 1998; Neece et al., 2012; Yates et al. 2010). De literatuur impliceert vier mogelijke modellen die weergeven op welke wijze ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag zich tot elkaar verhouden. Drie modellen heeft Deater-Deackard (1998) al verondersteld in zijn werk. Eén model is eraan toegevoegd om een completer beeld te schetsen van de onderlinge relaties.

In het eerste model wordt het directe verband tussen ouderlijke stress en probleemgedrag

benadrukt. Hoewel Deater-Deckard (1998) hier niet expliciet aandacht aan heeft besteed, tonen studies het belang van dit model aan. Uit een aantal studies kwam naar voren dat hogere mate van ouderlijke stress, hogere mate van probleemgedrag bij het kind voorspelde (Buodo et al., 2013; Vaughan, Feinn, Bernard, Brereton, & Kaufman, 2012; Yates et al., 2010). In twee experimentele onderzoeken werd aangetoond dat de kinderen in de experimentele groep, waarin een kinderen een interventie kregen tegen externaliserend probleemgedrag en ouders ter vermindering van ouderlijke stress, minder externaliserend probleemgedrag vertoonden. Dit in tegenstelling tot de groep waarbij alleen de kinderen een behandeling kregen tegen externaliserend probleemgedrag en de controle groep waarbij zowel kinderen alsook ouders geen behandeling kregen aangeboden (Kazdin & Whitley, 2003; Webster-Stratton & Hammond, 1997). Tevens toonde Kazdin (1995) aan dat ouderlijke stress negatieve invloed had op de behandeluitkomst van een interventie die werd ingezet om externaliserend probleemgedrag te verminderen. Hogere mate van ouderlijke stress resulteerde in minder positieve uitkomsten van de interventie tegen het probleemgedrag.

De invloed van ouderlijke stress op de kwaliteit van het ouderschap

Het tweede model refereert naar het negatieve verband tussen ouderlijke stress en kwaliteit van het ouderschap (Deater-Deckard, 1998). Ouderlijke stress voorspelt negatievere kwaliteit van het ouderschap, zoals harde discipline en autoritair opvoedend handelen (Abidin, 1992; Belsky, Woodworth, & Crnic, 1996; Kim et al., 2013; Yates et al., 2010). Yates et al. (2010) liet bijvoorbeeld zien dat ouderlijke stress leidde tot verminderde sensitiviteit en ineffectief ouderschap. Een ander onderzoek toonde aan dat depressieve moeders die mindere mate van ouderlijke stress ervoeren, warmer en sensitiever waren naar hun kinderen (Gelfand, Teti, & Fox, 1992). Ouders die ouderlijke stress ervaren, blijken minder adequaat te kunnen

reageren op de behoeftes van het kind. Guterman et al. (2013) toonden met hun onderzoek aan dat ouderlijke stress bijvoorbeeld ook een belangrijke rol speelt in het ontstaan van kindermishandeling.

De invloed van de kwaliteit van het ouderschap op probleemgedrag

In het derde model wordt verondersteld dat er een verband bestaat tussen kwaliteit van het ouderschap en het probleemgedrag bij het kind (Deater-Deackard, 1998). Een aantal studies liet zien dat negatieve kwaliteit van het ouderschap hogere mate van het probleemgedrag voorspelde (Gadeyne, Ghesquière, & Onghena, 2004; Hawes, Dadds, Frost, & Russell, 2013). In een studie van Rothbaum en Weisz (1994) werd aangetoond dat kinderen minder externaliserend gedrag lieten zien als de ouders responsief en acceptierend waren naar hun kinderen. Kinderen vertoonden daarentegen meer externaliserend probleemgedrag als de ouders afwijzend reageerden en minder responsief waren. Een andere studie (Gadeyne et al., 2004) toonde tevens aan dat kwaliteit van het ouderschap gerelateerd was aan de hoogte van probleemgedrag op school. Met name hoge mate van moederlijke controle stond sterk in verband met hoger externaliserend probleemgedrag, maar aan de andere kant ook met minder internaliserend probleemgedrag. In een experimenteel onderzoek waarbij de effectiviteit van een interventie werd bekeken, kwam naar voren dat het bevorderen van sensitiviteit en sensitieve disciplineren leidden tot een afname van externaliserend probleemgedrag bij kinderen (Van Zeil et al., 2006).

De invloed van ouderlijke stress op probleemgedrag via kwaliteit van het ouderschap

In het vierde model wordt verondersteld dat het verband tussen ouderlijke stress en probleemgedrag wordt gemedieerd door de kwaliteit van het ouderschap. Hoewel voor de eerste drie modellen een grote hoeveelheid bewijs is geleverd, is naar dit model weinig

expliciet onderzoek gedaan. Uit een drietal studies kwam al wel naar voren dat ouderlijke stress negatieve kwaliteit van het ouderschap voorspelde, wat vervolgens weer probleemgedrag voorspelde bij het kind (Barry, Dunlap, Lochman, & Wells, 2009; Deater-Deckard & Scarr, 1996; Jackson, 2000). Anthony et al. (2005) vonden echter alleen een sterk verband tussen ouderlijke stress en probleemgedrag en daarnaast een zwak verband tussen kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag. Het onderzoek leverde geen bewijs voor een mediërende rol van de kwaliteit van het ouderschap in de relatie tussen ouderlijke stress en probleemgedrag.

Internaliserend en externaliserend probleemgedrag

Kwaliteit van het ouderschap. Ouderlijke gedrag is een sterke voorspeller voor zowel internaliserend alsook externaliserend probleemgedrag (Leve, Kim, & Pears, 2005). In verschillende onderzoeken is naar voren gekomen dat een kwalitatief negatief ouderschap verband hield met een verhoogd internaliserend alsook externaliserend probleemgedrag (Kim, Cain, & Mccubbin, 2006; Kim et al., 2013; Leve et al., 2005; Reitz, Dekovic, & Meijer, 2006). Wel liet onderzoek van Reitz et al. (2006) zien dat kwaliteit van het ouderschap sterker in verband stond met externaliserend probleemgedrag dan met internaliserend probleemgedrag. Daarnaast blijken jongens vaker externaliserend probleemgedrag te vertonen, terwijl meisjes vaker internaliserend probleemgedrag laten zien (Buodo et al., 2013; Yates et al., 2010).

Ouderlijk stress. Ouderlijke stress is net als kwaliteit van het ouderschap een sterke voorspeller voor zowel internaliserend alsook externaliserend probleemgedrag bij het kind. Een longitudinale studie van Mäntymaa et al. (2012) toonde aan dat ouderlijke stress op tweejarige leeftijd van het kind verband hield met zowel externaliserende als internaliserende

problematiek op vijfjarige leeftijd. In een andere longitudinale studie werd gekeken naar welke factoren in de vroege ontwikkeling de mate van internaliserend probleemgedrag op latere leeftijd voorspelden (Ashford, Smit, Van Lier, Cuijpers & Koot, 2008). Uit het onderzoek bleek dat ouderlijke stress die ouders ervoeren als het kind de leeftijd van vier à vijf jaar had, één van de sterkste voorspeller was voor internaliserende problematiek op elfjarige leeftijd. In een studie van Buodo et al. (2013) werd aangetoond dat hogere mate van ouderlijke stress gerelateerd was aan hogere mate van externaliserend probleemgedrag.

Huidig onderzoek

Een aantal studies heeft licht geworpen op de directe verbanden tussen ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag bij het kind (Abidin, 1990; Abidin, 1992; Deater-Deackard, 1998; Neece et al., 2012; Yates et al., 2010). Deze studies leverden aanwijzingen op voor de mediërende rol van de kwaliteit van het ouderschap in de relatie tussen ouderlijke stress en probleemgedrag. Desondanks is er weinig aandacht besteed om dit model te onderzoeken. Daarenboven hebben onderzoekers meer belangstelling getoond voor externaliserende problematiek dan voor internaliserende problematiek (Vauhgn et al., 2012). Dit komt hoogstwaarschijnlijk doordat externaliserende problematiek door de omgeving als vervelender wordt ervaren (Wenar & Kerig, 2000). Zowel de mediërende rol van de kwaliteit van het ouderschap alsook het verschil tussen externaliserend en internaliserend probleemgedrag wordt beoogd mee te nemen in het huidige onderzoek.

In dit onderzoek wordt het verband tussen ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en de mate van internaliserend en externaliserend probleemgedrag in kaart gebracht. Bekeken wordt of ouderlijke stress alsook kwaliteit van het ouderschap verband houdt met het probleemgedrag. Ook wordt nagegaan of ouderlijke stress en kwaliteit van het ouderschap

met elkaar in verband staan, om vervolgens te bekijken of kwaliteit van het ouderschap een mediërende rol speelt in het verband tussen ouderlijke stress en probleemgedrag. Bij dezen wordt bekeken in hoeverre deze verbanden voor internaliserend en externaliserend probleemgedrag hetzij met elkaar in overeenstemming zijn hetzij van elkaar verschillen.

Op basis van de literatuur wordt verwacht dat er een positief verband bestaat tussen ouderlijke stress en het probleemgedrag (Guterman et al., 2013) en een negatief verband tussen ouderlijke stress en de kwaliteit van het ouderschap (Deater-Deckard, 1998; Gadeyne et al., 2004). Daarenboven wordt verwacht dat er een negatief verband bestaat tussen de kwaliteit van het ouderschap en het probleemgedrag (Deater-Deckard, 1998; Gadeyne et al., 2004). Eveneens wordt verwacht dat het verband tussen ouderlijke stress en het probleemgedrag wordt gemedieerd door de kwaliteit van het ouderschap (Deater-Deckard, 1998; Jackson, 2000). Er wordt tevens vanuit gegaan dat voor externaliserend en internaliserend probleemgedrag overeenkomstige verbanden worden gevonden (Costa et al., 2006; Guterman et al., 2013; Mäntymaa, 2012).

Methode

Participanten

Om de relatie tussen ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag nader te onderzoeken waren bij 107 gezinnen vragenlijsten afgenomen. Bij de analyse van de dataset bleek dat bij twee respondenten de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index verkort (NOSI-K) geheel ontbrak. Bij een andere respondent miste de helft van de Child Behavior Checklist (CBCL). Deze respondenten zijn niet meegenomen in het onderzoek, omdat het de betrouwbaarheid sterk verminderd als veel data van een enkele respondent missen.

Uiteindelijk zijn er in totaal 104 respondenten betrokken in het onderzoek voor verdere

analyse. In het onderzoek zijn kinderen betrokken in de leeftijd variërende van 4 tot en met 11 jaar met een gemiddelde van 8,03 jaar ($SD=1.438$). De verdeling van de leeftijden was normaal verdeeld. Het geslacht was tamelijk evenredig verdeeld: 55 meisjes (53%) en 49 jongens (47%). De vragenlijsten werd afgenomen bij de primaire verzorger van de kinderen in het gezin. In 90 procent van de gevallen betrof dit de moeder en in 10 procent de vader. Het overgrote deel van de ouders was getrouwd, te weten 87 procent van de ouders. Verder woonde een deel van de ouders ongehuwd samen (5%), was een aantal ouders gescheiden (4%), waren er ouders met een samenlevingscontract (2%), hadden ouders een geregistreerd partnerschap afgesloten (1%) of de ouders waren weduwe/weduwenaar (1%). De meeste moeders hadden een HBO-opleiding afgerond (47%). 28 procent van de moeders had een MBO-opleiding afgerond en 23% procent een WO-opleiding. Een minderheid van de moeders had VWO of minder afgerond (2%). Bij de vaders was een vergelijkbare verdeling te zien. De meerderheid van de vaders had een HBO-opleiding afgerond (38%). 33 procent van de vaders had een MBO-opleiding afgerond en 17 procent een WO-opleiding. Een minderheid (7%) had VWO of lager als hoogst afgeronde opleiding. De respondenten waren voor 98 procent van autochtone afkomst en voor 2 procent van allochtone afkomst.

Materiaal

Ouderlijke stress. Ouderlijke stress is door middel van de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index verkort (NOSI-K) in kaart gebracht (De Brock et al., 1992). De vragenlijst de NOSI-K betreft de verkorte versie van de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI), welke tot doel heeft de mate van stress bij de ouder binnen de opvoeding na te gaan. De NOSI-K bestaat 25 van de in totaal 123 vragen die in de NOSI zijn gesteld. De vragen dienen op een zespuntschaal te worden ingevuld, met de volgende antwoordmogelijkheden: ‘helemaal mee

oneens', 'tamelijk mee oneens', 'beetje mee oneens', 'beetje mee eens', 'tamelijk mee eens' en 'helemaal mee eens'. Voorbeelditems betreffen: "Het ouderschap over dit kind is moeilijker dan ik dacht dat het zou zijn" en "Ik merk dat ik niet zo goed in staat ben voor mijn kind te zorgen als ik dacht". De vragen van de NOSI-K zijn op dusdanige wijze gesteld dat deze ingevuld kunnen worden door ouders van kinderen in leeftijd van 2 tot en met 14 jaar. De afname van de NOSI-K duurt ongeveer vijf minuten. De Commissie Testaangelegenheid Nederland (COTAN) heeft de NOSI-K op betrouwbaarheid en criteriumvaliditeit beoordeeld (Egberink, Vermeulen, & Frima, 10 januari 2014a). De betrouwbaarheid ligt tussen de .92 en .95 en de criteriumvaliditeit is als goed beoordeeld. De begripsvaliditeit is niet beoordeeld. Wel wordt de begripsvaliditeit van de NOSI door de COTAN als 'goed' bestempeld. In huidig onderzoek werd de Chronbach Alpha van $\alpha=.93$ gevonden. Deze waarde houdt in dat er sprake is van een zeer hoge mate van interne consistentie.

Kwaliteit van het ouderschap. Met behulp van de, uit het Engels naar het Nederlands vertaalde, Alabama Parenting Questionnaire (APQ) is de kwaliteit van het ouderschap gemeten (Frick, 1991). De APQ bestaat 42 vragen die tezamen de kwaliteit van het ouderschap in kaart brengen. De vragenlijst wordt voorgelegd aan de primaire verzorger van het kind. Het invullen van de vragenlijst neemt ongeveer tien minuten in beslag. De vragen dienen op een vijfpuntschaal te worden ingevuld, met de volgende antwoordmogelijkheden: 'nooit', 'zelden', 'soms', 'vaak' en 'altijd'. Voorbeelditems betreffen: "U omhelst of kust uw kind als het iets goed doet" en "Welke straf u uw kind geeft, hangt af van uw stemming". De COTAN heeft de APQ niet beoordeeld (Egberink, Vermeulen, & Frima, 2009-2014). In een onderzoek naar de psychometrische kenmerken van APQ kwam naar voren dat alle subschalen een Chronbach's alpha boven de .70 scoorden (e.g. positief ouderschap, ouderlijke

betrokkenheid, slechte monitoring/supervisie en fysiek straffen) (Essau, Sasagawa, & Frick, 2006). Enkel inconsistent disciplineren scoorde onder de .70, namelijk $\alpha=.58$. Construct validiteit werd als ‘voldoende’ beoordeeld. Het is echter belangrijk in ogenschouw te nemen dat Essau et al. (2006) in hun onderzoek kinderen in de leeftijd van 10 tot en met 14 jaar hadden betrokken. Daarnaast gaat het om de Engelse versie van de APQ. In huidig onderzoek is de Cronbach’s alpha .74, wat inhoud dat de interne consistentie ‘goed’ is te noemen.

Probleemgedrag. Internaliserend alsook externaliserend probleemgedrag werd gemeten met de Child Behavior Checklist (CBCL) (Achenbach, 1991). De CBCL meet de mate van gedragsproblemen die door de ouder wordt waargenomen en kan gebruikt worden voor kinderen in leeftijd van 4 tot en met 18 jaar. De CBCL bestaat uit 113 items die elk een beschrijving geven van ofwel emotionele problemen ofwel gedragsproblemen, waarbij de primaire ouder aan dient te geven op een driepuntschaal in hoeverre het betreffende gedrag van toepassing is op hun kind (Achenbach, 1991). 31 items meten tezamen de mate van internaliserende problemen en 33 items meten tezamen de mate van externaliserende problemen bij het kind. Enkel de laatstgenoemde items met betrekking tot internaliserend en externaliserend probleemgedrag zijn in het onderzoek meegenomen. Een aantal items die in de CBCL wordt bevraagd betreffen: “Te verlegen of te schuchter” en “Valt anderen lichamelijk aan”. De ouders hadden de volgende antwoordmogelijkheden op een driepuntschaal: ‘helemaal niet van toepassing’, ‘een beetje van toepassing’, en ‘duidelijk of vaak van toepassing’. Het invullen van de CBCL duurt ongeveer tien minuten. De COTAN heeft de CBCL als ‘voldoende’ beoordeeld op betrouwbaarheid en criteriumvaliditeit en als ‘goed’ op begripsvaliditeit (Egberink, Vermeulen, & Frima, 10 januari 2014b). De Cronbach’s Alpha in huidig onderzoek is voor het domein internaliserend probleemgedrag en voor het

domein externaliserend probleemgedrag, respectievelijk: $\alpha=.81$ en $\alpha=.86$. Deze waarden geven aan dat er sprake is van een hoge mate van interne consistentie.

Procedure

Het huidige onderzoek is onderdeel van een groter onderzoeksproject binnen de Universiteit Leiden: “Ieder kind verdient een veilig huis”. Binnen dit project worden de kwaliteit van de thuisomgeving en de ontwikkeling van het kind door studenten in kaart gebracht. Voor het verwerven van respondenten zijn scholen telefonisch of via e-mail benaderd met de vraag of zij bereid waren een brief of e-mail te sturen naar de ouders van kinderen in de leeftijd van 5 tot en met 11 jaar oud. In de brief werden het doel van het onderzoek en de rol die de ouder hierin zou kunnen spelen beschreven. De ouders konden zich via e-mail aanmelden voor deelname aan het onderzoek. Dat ouders zichzelf hebben aangemeld kon beschouwd worden als *informed consent*. De ouders zijn er schriftelijk van op de hoogte gesteld dat hun persoonlijke gegevens enkel gebruikt zullen worden voor huidig onderzoek. Nadat de ouders zich hadden aangemeld, zijn de ouders benaderd voor het maken van een afspraak voor een ongeveer twee uur durend huisbezoek. Tevens werden in dit contact globaal het doel en de procedure omtrent het huisbezoek besproken. Het huisbezoek begon met een korte kennismaking, waarna vervolgens de vragenlijsten (NOSI-K, APQ en CBCL) door de primaire verzorger zijn ingevuld. Omdat het onderzoek geheel vrijblijvend was, konden ouders te allen tijde stoppen met hun deelname. De anonimiteit van de respondenten werd gewaarborgd door aan elke respondent een nummer toe te kennen.

Resultaten

Beschrijvende data-analyse

De totaalscores van de variabele ouderlijke stress kenmerkten zich door een scheve

verdeling. Deze verdeling was namelijk scheef naar rechts verdeeld met een gemiddelde van 1.71 ($SD=.63$). Dit betekende dat ouders met name die scores invulden die lage mate van ouderlijke stress representeerden. In de totaalscores van ouderlijke stress werd één uitbijter gevonden. Echter, deze was niet significant. De totaalscores van de variabele kwaliteit van het ouderschap waren normaal verdeeld met een gemiddelde van 3.89 ($SD=.21$). Er was in de data van de kwaliteit van het ouderschap één uitbijter te vinden, maar deze bleek niet significant. De verdeling van de totaalscores van internaliserend probleemgedrag was zeer sterk scheef verdeeld naar rechts met een gemiddelde van .17 ($SD= .15$), inhoudende dat de ouders gemiddeld weinig internaliserend probleemgedrag rapporteerden bij hun kind. Ook hier waren uitbijters te vinden in de data. In totaal 6 uitbijters, waarvan één significant. Omwille van het waarborgen voor representativiteit werd ervoor gekozen deze niet te verwijderen. In de huidige streekproef rapporteerden ouders namelijk relatief lage scores. Hierdoor wordt een hogere score al snel als uitbijter aangemerkt. De verdeling van de totaalscores van de variabele externaliserend probleemgedrag was eveneens zeer sterk scheef verdeeld naar rechts. Dit hield in dat ouders relatief vaak weinig externaliserend probleemgedrag rapporteerden. Het gemiddelde van de totaalscore van het externaliserend probleemgedrag was .20 ($SD=.17$). Er werden drie uitbijters gevonden, maar deze waren niet significant. De overige beschrijvende waarden zijn in tabel 1 weergegeven.

Regressieanalyses

Om te bekijken of er sprake was van positief verband tussen ouderlijke stress en internaliserend en externaliserend probleemgedrag en of kwaliteit van het ouderschap een mediërende factor speelde in dit verband, werd het mediatiemodel van Baron en Kenny (1986) uitgevoerd. In dit model wordt gesteld dat er sprake is van mediatie als aan vier

Tabel 1

Beschrijvende waarden

	N	M	Min	Max	Skewness	Kurtosis	Missing
Ouderlijke stress	104	1.50	1.00	3.42	0.971 SE = 0.237	0.020 SE = 0.469	0
Kwaliteit van het ouderschap	104	3.93	3.43	4.43	-0.210 SE = 0.237	-.241 SE = .469	0
Internaliserend probleemgedrag	104	0.13	0.00	0.73	1.484 SE = 0.237	2.312 SE = .469	0
Externaliserend probleemgedrag	104	0.17	0.00	0.91	1.295 SE = 0.237	2.103 SE = .469	0

voorwaarden is voldaan. Ten eerste dient te worden aangetoond dat de onafhankelijke variabele invloed uitoefent op de afhankelijke variabele. Ten tweede moet de onafhankelijke variabele tevens een significant effect hebben op de mediator. Ten derde moet de mediator invloed uitoefenen op de afhankelijke variabele. Tot slot dient te worden aangetoond dat de relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele loopt via de mediator. Voor zowel internaliserend alsook externaliserend probleemgedrag waren er zodoende drie enkelvoudige regressieanalyses en één meervoudige regressieanalyse uitgevoerd. De resultaten van de enkelvoudige en meervoudige regressieanalyses zijn weergegeven in tabel 2. Het significantieniveau dat in huidig onderzoek werd aangehouden was $\alpha=0.05$.

Allereerst werd met behulp van twee enkelvoudige regressies bekeken of er een positief

Tabel 2

Overzicht resultaten op basis van mediatiemodel van Baron en Kenny (1986)

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>b*</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Voorwaarde 1</i>					
Ouderlijke stress → internaliserend probleemgedrag	.119	.021	.492	5.705	.001
Ouderlijke stress → externaliserend probleemgedrag	.152	.022	.557	6.772	.001
<i>Voorwaarde 2</i>					
Ouderlijke stress → kwaliteit van het ouderschap	-.040	.034	-.116	-1.176	.242
<i>Voorwaarde 3</i>					
Kwaliteit van het ouderschap → internaliserend probleemgedrag	-.079	.069	-.114	-1.156	.250
Kwaliteit van het ouderschap → externaliserend probleemgedrag	.024	.078	.031	.312	.756
<i>Voorwaarde 4</i>					
Ouderlijke stress & kwaliteit Ouderschap → internaliserend probleemgedrag	.117	.021	.485	5.574	.001
	-.040	.061	-.058	-.662	.510
Ouderlijke stress & kwaliteit ouderschap → externaliserend probleemgedrag	.155	.023	.568	6.874	.001
	.076	.065	.097	1.169	.245

verband bestond tussen ouderlijke stress en internaliserend alsook externaliserend probleemgedrag. De eerste regressieanalyse toonde aan dat ouderlijke stress sterk significant in verband stond met internaliserend probleemgedrag, $\beta = .119$, $t(101) = 5.705$, $p < .001$, inhoudende dat ouders die meer stress ervoeren vaker internaliserend probleemgedrag waarnamen bij hun kind. Als gekeken werd naar de verklaarde variantie, bleek dat 24 procent van de variantie in internaliserend probleemgedrag werd verklaard door de variantie in ouderlijke stress, $R^2 = .242$, $F(1, 104) = 32.544$, $p < 0.001$. De tweede regressieanalyse toonde aan dat er tevens een sterk significant verband bestond tussen ouderlijke stress en externaliserend probleemgedrag, $\beta = .152$, $t(101) = 6.772$, $p < .001$. Ouders die meer stress ervoeren in de opvoeding, constateerden meer externaliserend probleemgedrag bij hun kind. Ook bleek dat 31 procent van de variantie in externaliserend probleemgedrag werd verklaard door variantie in ouderlijke stress, $R^2 = .310$, $F(1, 104) = 45.866$, $p < 0.001$.

Vervolgens werd er een enkelvoudige regressieanalyse uitgevoerd om de relatie tussen ouderlijke stress en de kwaliteit van het ouderschap te toetsen. De regressieanalyse liet zien dat er geen significant verband werd gevonden tussen ouderlijke stress en kwaliteit van het ouderschap. Dit hield in dat hogere mate van stress met betrekking tot opvoeding geen negatievere kwaliteit van het ouderschap voorspelde. De regressieanalyse liet tevens zien dat 1 procent van de variantie in kwaliteit van het ouderschap kon worden voorspeld door ouderlijke stress, als deze significant was geweest, $R^2 = .013$, $F(1, 104) = 1.382$, $p > 0.05$.

Daaropvolgend werden er twee enkelvoudige regressieanalyses uitgevoerd om na te gaan of er sprake was van een negatief verband tussen kwaliteit van het ouderschap en internaliserend en externaliserend probleemgedrag. De eerste regressieanalyse toonde aan dat er geen significant verband bestond tussen kwaliteit van het ouderschap en internaliserend

probleemgedrag. Dat wil zeggen dat de kwaliteit van het ouderschap er weinig toe doet voor de mate van internaliserend probleemgedrag bij het kind. Ook toonde de regressieanalyse aan, mits deze significant zou zijn geweest, dat 1 procent van de variantie in internaliserend probleemgedrag zou worden verklaard door de kwaliteit van het ouderschap, $R^2 = .013$, $F(1, 104) = 1.336$ $p > .05$. De tweede regressie toonde eveneens aan dat er geen significant verband bestond tussen de kwaliteit van het ouderschap en externaliserend probleemgedrag. Dit betekende dat ouders die kwalitatief negatief ouderschap hanteerden meer externaliserend probleemgedrag waarnamen bij hun kind. 0.01 procent van de variantie in externaliserend probleemgedrag zou worden verklaard door de kwaliteit van het ouderschap als deze significant zou zijn, $R^2 = .001$, $F(1, 104) = .097$, $p > 0.05$.

Tot slot werden twee meervoudige regressies uitgevoerd om te bekijken of het verband tussen ouderlijke stress en internaliserend en externaliserend probleemgedrag gemedieerd werd door de kwaliteit van het ouderschap. Dit is de laatste stap om te kunnen beoordelen of er sprake was van een mediatie (Baron en Kenny, 1986). Omreden dat louter werd voldaan aan de eerste voorwaarde, oftewel er werd enkel een positief verband tussen ouderlijke stress en internaliserend en externaliserend probleemgedrag gevonden, kon er al niet meer gesproken worden van mediatie. Desondanks werden de twee meervoudige regressieanalyses uitgevoerd.

In de eerste meervoudige regressieanalyse kwam naar voren dat ouderlijke stress significant in verband stond met internaliserend probleemgedrag, $\beta = .476$, $t(101) = 5.415$, $p < .05$. Dit hield in dat hogere mate van ouderlijke hogere mate van internaliserend probleemgedrag voorspelde bij het kind. Kwaliteit van het ouderschap stond echter niet in verband met internaliserend probleemgedrag. Als de voorgaande regressieanalyses

significant waren geweest en er dus werden voldaan aan de eerste drie voorwaarden, dan had deze regressieanalyse alsnog aangetoond dat er geen sprake was van mediatie van kwaliteit van het ouderschap in het verband tussen ouderlijke stress en internaliserend probleemgedrag. Ouderlijke stress was onafhankelijk van kwaliteit van het ouderschap invloed op internaliserend probleemgedrag. 25 procent van de variantie in internaliserend probleemgedrag werd verklaard door ouderlijke stress en kwaliteit van het ouderschap, $R^2 = .245$, $F(1, 104) = 16.701$, $p < 0.001$. Gelet op de eerdere regressieanalyse waarin naar voren kwam dat ouderlijke stress 24 procent van de variantie in probleemgedrag verklaarde, liet deze regressieanalyse zien dat de kwaliteit van het ouderschap er nauwelijks toe doet voor de hoogte van de internaliserende problematiek.

De tweede meervoudige regressie gaf aan dat ouderlijke stress significant verband hield met externaliserend probleemgedrag, $\beta = .143$, $t(101) = 6.354$, $p < .05$, inhoudende dat hogere mate van ouderlijke stress, hogere mate van externaliserend probleemgedrag bij het kind voorspelde. Eveneens liet de regressieanalyse zien dat er geen significant verband bestond tussen de kwaliteit van het ouderschap en de mate van externaliserend probleemgedrag. Als de voorgaande enkelvoudige regressies hadden aangetoond dat er voldaan werden aan de eerste drie voorwaarden, dan zou deze meervoudige regressie alsnog aangetoond hebben dat er geen sprake was van een mediërende rol van de kwaliteit van het ouderschap in het verband tussen ouderlijke stress en externaliserend probleemgedrag. Dit hield in dat ouderlijke stress direct verband hield met externaliserend probleemgedrag en niet indirect via de kwaliteit van het ouderschap. Bovendien liet de regressieanalyse zien dat 32 procent van de variantie in het probleemgedrag werd verklaard door ouderlijke stress en de kwaliteit van het ouderschap, $R^2 = .319$, $F(1, 104) = 23.698$, $p < 0.001$. Ook hier, zo vergeleken werd met de enkelvoudige

regressieanalyses, droeg de kwaliteit van het ouderschap nauwelijks bij aan de hoogte van externaliserend probleemgedrag.

Discussie

Huidig onderzoek is opgesteld met als de doel te onderzoeken in welke mate ouderlijke stress alsook kwaliteit van het ouderschap direct verband houden met internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Eveneens is ten doel gesteld te bekijken of kwaliteit van het ouderschap een mediërende rol speelt in het verband tussen ouderlijke stress en internaliserend en externaliserend probleemgedrag.

Het eerste model waarin werd verondersteld dat ouderlijke stress een positief verband zou hebben probleemgedrag, werd door huidig onderzoek ondersteund. In overeenstemming met eerder onderzoek bleek dat ouders die hogere mate van ouderlijke stress rapporteerden, ook hogere mate van internaliserend alsook externaliserend probleemgedrag rapporteerden (Buodo et al., 2013; Vaughan et al., 2012; Yates et al., 2010).

Naar aanleiding van het tweede model werd verondersteld dat ouderlijke stress invloed zou hebben op de kwaliteit van het ouderschap. Tegen deze verwachting in werd er in huidig onderzoek geen verband gevonden. Met andere woorden, hogere mate van ouderlijke stress zorgde er niet voor dat ouders lagere kwaliteit van het ouderschap vertoonden.

Het derde model refereerde naar een negatief verband tussen kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag. Dit model wordt evenzeer niet door huidig onderzoek ondersteund. Kortom, ouders die lagere kwaliteit van het ouderschap rapporteerden, rapporteerden geen hogere mate van internaliserend en externaliserend probleemgedrag bij hun kind.

In het vierde model werd aangenomen dat kwaliteit van het ouderschap een mediërende rol speelde in het verband tussen ouderlijke stress en probleemgedrag. Omreden dat niet aan

alle voorwaarden werden voldaan, die Baron en Kenny (1986) stelden om te kunnen spreken van mediatie, levert huidig onderzoek derhalve geen bewijs voor een mediërende rol van kwaliteit van het ouderschap. Anders gezegd ouderlijke stress hield enkel direct verband met internaliserend en externaliserend probleemgedrag en niet indirect via kwaliteit van het ouderschap.

Het is opmerkelijk dat kwaliteit van het ouderschap geen verband hield met internaliserend en externaliserend probleemgedrag, maar ouderlijke stress daarentegen wel. Onderzoek liet namelijk veelvuldig zien dat negatieve kwaliteit van het ouderschap een sterke voorspellende waarde had voor de mate van het probleemgedrag bij het kind (Deater-Deckard, 1998; Gadeyne et al., 2004; Kim et al., 2013; Leve et al., 2005; Van Zeil et al., 2006). Doch, zijn de resultaten van huidig onderzoek in overeenstemming met het onderzoek van Anthony et al. (2005). In hun onderzoek kwam naar voren dat ouderlijke stress sterk in verband stond met de mate van internaliserend en externaliserend probleemgedrag en dat kwaliteit van het ouderschap nauwelijks bijdroeg aan de hoogte van het probleemgedrag. Ook vonden zij in overeenstemming met huidig onderzoek geen mediërende rol van de kwaliteit van het ouderschap. Zij vonden echter wel dat ouderlijke stress kwaliteit van het ouderschap voorspelde.

Dat een aantal resultaten van huidig onderzoek niet in overeenstemming is met het meerendeel van het eerdere onderzoek, zou kunnen duiden op het zogenoemde *file drawer problem*. Dit probleem duidt aan dat de redactie van een wetenschappelijk tijdschrift gewilliger is om artikelen in haar tijdschrift te publiceren die significante verbanden rapporteren, dan artikelen die geen significante resultaten vermelden (Rosenthal, 1979). Als zodanig kan een verwrongen beeld over een bepaald verband ontstaan. Het zou aldus goed

mogelijk kunnen zijn dat onderzoek waarin specifiek gericht is op de onderlinge relatie tussen de kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag en geen significant verband vonden, nooit werd gepubliceerd. Terwijl een complexer onderzoek als dat van Anthony et al. (2005) mogelijk wel publicatie opleverde, omdat daarin bijvoorbeeld wel een sterk verband werd gevonden tussen ouderlijke stress en probleemgedrag.

Wellicht zijn de onderlinge verbanden tussen ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag complexer dan Deater-Deackard (1998) in zijn vier modellen veronderstelde. Een integratief model waarin onder meer gezins-, ouder- en kindkenmerken zijn meegenomen, zou mogelijk meer recht doen aan de complexe werkelijkheid. Het is immers denkbaar dat andere factoren die in huidig onderzoek niet zijn meegenomen wel invloed hebben uitgeoefend op de onderlinge relatie tussen ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Ook wel *lurking variable* genoemd (Moore, McCabe, & Craig, 2011).

Dat er geen verband is gevonden tussen ouderlijke stress en kwaliteit van het ouderschap, kan mogelijk verklaard worden door de eerdere genoemde *lurking variables*. Inschatting van de situatie, copingstrategieën en sociale ondersteuning blijken onafhankelijk van de hoogte van stress invloed te hebben op de kwaliteit van het ouderschap (Haley, Levine, Brown, & Bartolucci, 1987). Met andere woorden, kwaliteit van het ouderschap is hoger als men de situatie op een positieve wijze waarneemt, adequate copingstrategieën kan toepassen en een netwerk beschikbaar heeft waarop kan worden terugvallen. Aanvullend hierop blijken mensen met een hoge educatie beter in staat te zijn om efficiënte copingstrategieën aan te grijpen (Billings & Moos, 1981; Judge, 1998), om het positieve in een negatieve situatie te zien (Judge, 1998) en over een groter netwerk te beschikken die support kan bieden (Campbell,

Marsden, & Hurlbert, 1986). Daarenboven draagt het educatieniveau ook direct bij aan de kwaliteit van het ouderschap (Hoff, Laursen, & Tardif, 2002). Hoge educatie van de ouders blijkt positief gerelateerd te zijn aan autoritatief ouderschap, maar negatief aan autoritair ouderschap (Glasgow, Dornbush, Troyer, & Steinberg, 1997). Dit zou ook kunnen verklaren waarom in huidige steekproef gemiddeld relatief vaker kwalitatief positief ouderschap werd gerapporteerd, omdat de ouders die een hoge opleiding hadden afgerond in het huidige onderzoek zijn overgerepresenteerd.

Dat huidig onderzoek geen bewijs levert voor het verband tussen kwaliteit van het ouderschap en internaliserend en externaliserend probleemgedrag, kan wellicht eveneens worden verklaard door de invloed van *lurking variables*. Een factor die mogelijk van invloed kan zijn geweest, is de hoge mate van betrokkenheid in de opvoeding die ouders in huidig onderzoek rapporteerden. Onderzoek toont aan dat ouders die meer betrokken zijn in de opvoeding vaker positieve kenmerken van hun kind belichten en minder vaak de negatieve (Podsakoff, MacKenzie, Lee, & Podsakoff, 2003). Dit zou kunnen verklaren waarom er relatief weinig probleemgedrag werd gerapporteerd in huidig onderzoek. Ook blijkt dat de sociaal economische status (SES) verband houdt met probleemgedrag. Kinderen die behoren tot een lage SES doorlopen vaker een minder optimaal ontwikkelingstraject en vertonen vaker internaliserend en externaliserend probleemgedrag (Bradley & Corwyn, 2002; Conger & Donnellan, 2007). Het is denkbaar dat ouders die meer geld te besteden hebben meer bronnen kunnen aanwenden om de ontwikkeling van hun kind optimaal te laten verlopen. Een ander verklaring die het niet significante verband tussen kwaliteit van het ouderschap kan verklaren betreft moederlijke depressie. In een longitudinaal onderzoek kwam naar voren dat moederlijke depressie gerelateerd was aan internaliserend probleemgedrag (Leve et al., 2005).

Externaliserend probleemgedrag was daarentegen alleen gerelateerd aan moederlijke depressie als het kind een moeilijk temperament had.

Niet enkel gezins- en ouderfactoren kunnen een rol spelen, maar ook factoren vanuit het kind zelf kunnen van invloed zijn op de hoogte van het probleemgedrag en zodoende een mogelijk verklaring zijn voor het feit dat er geen verband is gevonden tussen kwaliteit van het ouderschap en internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Temperament blijkt een sterke voorspeller te zijn voor probleemgedrag. In een longitudinaal onderzoek kwam naar voren dat van de 75 procent van de kinderen die een moeilijk temperament had op de leeftijd van zes maanden, gedragsproblemen vertoonden op vijfjarige leeftijd (Swets-Gonert, zoals geciteerd in Stockmann & Oberink, 2008). Temperament blijkt daarenboven verband te houden met SES. Kinderen die behoren tot een lage SES hebben vaker een moeilijker temperament dan kinderen die behoren tot een hoge SES (Stockmann & Oberink, 2008). Ook blijkt SES onafhankelijk verband te houden met probleemgedrag. Ook komt een laag zelfbeeld in het onderzoek naar voren als een van de sterkste factoren die psychologische moeilijkheden voorspellen, waaronder internaliserend alsmede externaliserend probleemgedrag (Leary, Haupt, & Schreindorfer, 1995). Daarenboven kunnen problemen in de emotieregulatie bij het kind een belangrijke voorbode zijn voor internaliserende en externaliserende problematiek (Begeer & Albrecht, 2008). Emotieregulatieproblematiek kan zich op twee manieren manifesteren; enerzijds door emoties overmatig te bedwingen, anderzijds door gebrekkige controle over emoties (Begeer & Albrecht, 2008). Excessieve controle over emoties komt onder andere tot uiting in het sterk bedwingen van boze gevoelens, een sterk gevoel van innerlijke onrust, het onvermogen om met angstige gevoelens om te gaan en het gebrek aan vermogen om zichzelf te kalmeren. Deze aspecten zijn gerelateerd aan internaliserende

problematiek. Ondercontrole over emoties is onder andere zichtbaar in het gemakkelijk gefrustreerd raken en moeite hebben gevoelens als woede een boosheid onder controle te brengen. Deze aspecten zijn gerelateerd aan externaliserende problematiek. Nog noemenswaardig is dat in longitudinaal onderzoek werd aangetoond dat probleemgedrag stabiel is over de tijd heen (Pihlakoski et al., 2006). Dit zou kunnen betekenen dat het over de gehele linie gedrag niet zozeer worden voorspeld door ouderlijke stress en de kwaliteit van het ouderschap.

Stabiliteit in het probleemgedrag zou kunnen verklaren waarom er in huidig onderzoek wel een sterk verband werd gevonden tussen ouderlijke stress en probleemgedrag. Het is goed mogelijk dat ouderlijke stress werd verklaard door de mate van probleemgedrag.

Probleemgedrag vraagt immers meer van de ouders en op het moment dat ouders overvraagd worden kan het stressniveau oplopen (Tak, Veerman, & De Wit, 2008). In het longitudinale onderzoek van Neece et al. (2012), waarin ouders en hun kinderen in de leeftijd 3 tot en met 9 jaar waren betrokken, werd bewijs geleverd voor het wederkerige verband tussen ouderlijke stress en probleemgedrag. Dit betekende dat ouderlijke stress enerzijds de mate van het probleemgedrag voorspelde en anderzijds werd voorspeld door het probleemgedrag van het kind. Het is daarenboven ook mogelijk dat ouders die meer ouderlijke stress ervaren de situatie negatiever inschatten en om die reden relatief meer probleemgedrag rapporteren (Haasamo et al., 2013). Een andere mogelijke verklaring is dat ouderlijke stress invloed heeft op de wijze waarop ouders hun emoties reguleren. Als kinderen niet over een rolmodel beschikken die hen voordoet hoe emoties op een adequate manier moeten worden gereguleerd, zouden kinderen meer probleemgedrag kunnen laten zien (Denham, Mitchell-Copeland, Strandberg, Auerbach, & Blair, 1997; Neece et al., 2012).

Limitaties

Het is belangrijk om de limitaties die huidig onderzoek kent te beschrijven. Deze vragen namelijk enige voorzichtigheid te betrachten bij het interpreteren van de resultaten. In de eerste plaats zijn er limitaties te benoemen met betrekking tot de wijze waarop de ouders geworven zijn voor het onderzoek. Ouders konden zichzelf aanmelden als zij wilden deelnemen aan het onderzoek. Ook wel *voluntary respons sample* genoemd (Moore et al., 2011). Bepaalde mensen zijn meer geneigd om mee te doen aan een onderzoek, dan anderen. Dit betekent dat huidige steekproef wellicht geen afspiegeling is van de Nederlandse populatie, wat mogelijk heeft geleid tot beperkte variabiliteit in de dataset. Het meerendeel van de ouders had namelijk een hoge opleiding afgerond. Tevens rapporteerden ouders relatief weinig ouderlijke stress en internaliserend en externaliserend probleemgedrag en relatief vaak kwalitatief positief ouderschap.

In huidig onderzoek werd gebruik gemaakt van vragenlijsten om data over de ouders en kinderen te verzamelen. Hoewel vragenlijsten het voordeel hebben kosten- en tijdbesparend te zijn, is het nog maar de vraag in hoeverre de antwoorden in overeenstemming zijn met de werkelijkheid. Vragenlijsten zijn namelijk vatbaar voor verschillende soorten *respons bias* (Linting, 2011b). In de eerste plaats kan er sprake zijn van sociale wenselijkheid. Sociale wenselijkheid houdt in dat men geneigd is vragen zo te beantwoorden dat het antwoord strookt met de normen en waarden die in de maatschappij gelden. In de tweede plaats kan er sprake zijn van leniency bias, wat inhoudt dat men de neiging heeft een persoon die emotioneel gezien dichtbij staat minder negatief te beoordelen.

Dat huidig onderzoek een cross-sectioneel onderzoek is, kan ook als een limitatie worden aangeduid. Dit onderzoeksdesign maakt het niet mogelijk om uitspraken te doen over

causaliteit (Linting, 2011a). In huidig onderzoek is bijvoorbeeld verondersteld dat ouderlijke stress en kwaliteit van het ouderschap meer probleemgedrag bij het kind voorspellen, maar het probleemgedrag bij het kind zou evengoed ouderlijke stress en kwaliteit van het ouderschap kunnen voorspellen. Het doen van causale uitspraken is alleen mogelijk op basis van een experimenteel onderzoek (Linting, 2011a). Dit is ethisch gezien niet altijd mogelijk. Een longitudinaal onderzoek zou een adequaat alternatief kunnen zijn (Willett, Singer, & Martin, 1998).

Een andere limitatie betreft dat voor het uitvoeren van een regressieanalyse verondersteld wordt dat alle variabelen normaal verdeeld zijn. Echter, ouderlijke stress en probleemgedrag waren in huidig onderzoek niet normaal verdeeld. Desalniettemin zijn de resultaten voldoende betrouwbaar, omdat de steekproef voldoende groot is, $N > 40$ (Moore et al., 2011).

Implicaties

Ondanks dat huidig onderzoek een aantal beperkingen kent, is duidelijk naar voren gekomen dat ouderlijke stress sterk gerelateerd is aan internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Toekomstig onderzoek, met de limitaties van huidig onderzoek in ogenschouw nemend, kan voortbouwen op de huidige stand van zaken en de onderlinge relatie nader bekijken.

Het is aanbevelingswaardig om in het vervolgonderzoek grotere representatieve steekproeven middels randomisatie te verwerven, waarin respondenten betrokken zijn met verschillende etnische, demografische en sociaal-economische achtergronden. Het is daarbij van belang rekening te houden met dat risico-gezinnen veelal ondergerepresenteerd zijn in het onderzoek, omdat deze groep onwilliger is voor deelname (Clarke-Stewart & Allhusen, 2005). Het is dus van belang een adequate methode te ontwikkelen die ervoor kan zorgen dat risico-

gezinnen meer overtuigd worden van participatie aan een onderzoek. Op deze wijze is er niet alleen grotere verscheidenheid qua achtergronden, maar wellicht ook meer variabiliteit in ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag.

Voor onderzoekers is het aan te raden danwel een experimenteel danwel een longitudinaal onderzoek op te zetten. Experimenteel onderzoek wordt wel gezien als de ‘gouden standaard’ van het wetenschappelijk onderzoek (Clarke-Stewart & Allhusen, 2005). Het maakt immers mogelijk te indiceren welk component van invloed is geweest op een bepaald (gedrags)aspect. Hoewel experimenteel onderzoek een belangrijk voordeel heeft betreft causaliteit, is de toepassing ervan begrensd door ethische gedragscodes (Moore et al., 2011). Echter, er zijn omstandigheden denkbaar waarin experimenteel onderzoek betamelijk kan worden toegepast. Te denken valt aan het bestuderen hoezeer interventies en trainingen de beoogde veranderingen teweeg brengen en welke componenten daarin van betekenis zijn. Mocht de situatie niet de gelegenheid bieden een experimenteel onderzoek te doen, dan is het wenselijk te kiezen voor longitudinaal onderzoek. Doordat respondenten voor een langere tijd worden gevolgd, krijgt men zicht op de patronen van stabiliteit en veranderingen (Willett, Singer, & Martin, 1998). Hetgeen maakt causaliteit aannemelijker. Daarenboven biedt een longitudinaal onderzoek de mogelijkheid te controleren voor *lurking variables* (Willett et al., 1998).

Een andere aanbeveling voor toekomstig onderzoek is om aanvullende vragenlijsten te gebruiken om het probleemgedrag niet alleen vanuit de visie van de ouder in kaart te brengen maar ook vanuit die van de leerkracht en van het kind zelf. Een door de leerkracht in te vullen vragenlijst betreft de Teacher Report Form (TRF), waarin bevraagd wordt naar de ervaring die de leerkracht heeft met betrekking tot het probleemgedrag van het kind (Begeer & Albrecht, 2008). Een vragenlijst voor het kind betreft de Youth Self Report (YSR), waarmee de visie

van het kind op zijn internaliserend en externaliserend probleemgedrag in beeld wordt gebracht (Begeer & Albrecht, 2008). Daarenboven is het aan te raden naast vragenlijsten ook gebruik te maken van observaties. Ouderlijke stress kan alleen middels een vragenlijst die door de ouder wordt ingevuld worden gemeten, maar de kwaliteit van het ouderschap en het probleemgedrag kan evengoed door middel van een observatie in kaart worden gebracht. Een onderzoek met multiële metingen heeft als belangrijk voordeel dat de mate van betrouwbaarheid wordt vergroot (Seifer, Sameroff, Barrett, & Krafchuck, 1994).

Een volgende suggestie voor onderzoekers betreft het verbreden van het onderzoek naar ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en probleemgedrag door onder andere gezins-, ouder-, en kind- kenmerken te belichten in het vervolgonderzoek. Eerder onderzoek laat namelijk zien dat verschillende aspecten aan ouderlijke stress, kwaliteit van het ouderschap en/of aan probleemgedrag is gerelateerd, zoals SES (Bradley & Corwyn, 2002; Conger & Donnellan, 2007), moederlijke depressie (Leve et al., 2005), temperament (Swets-Gonert, zoals geciteerd in Stockmann & Oberink, 2008), laag zelfbeeld (Leary et al., 1995) en emotieregulatieproblematiek (Begeer & Albrecht, 2008). Als deze factoren worden meegenomen in toekomstig onderzoek kan wellicht een completer beeld worden geschetst over het ontstaan van het probleemgedrag en de invloed die de ouder alsook het gezin daarin spelen.

De resultaten van huidig onderzoek zijn tevens van praktisch nut. Interventies zouden een belangrijke rol kunnen spelen om de ouderlijke stress te verminderen om daarmee probleemgedrag van het kind terug te dringen alsook te voorkomen. Twee programma's die hierbij aansluiten zijn de Triple P en Video Feedback training. Hoewel beide interventies tot doel hebben het verbeteren van de ouderschapscompetenties en het verminderen van het

probleemgedrag en daarin effectief blijken, zijn ze ook effectief in het verminderen van de stress die ouders ervaren bij het opvoeden (Fukkink, 2008; Trimbos-Instituut, 2010). Aan de hand van de inzichten, die door middel van huidig onderzoek is verworven, kunnen tevens interventies worden opgezet die zich specifiek richten op het verminderen van de ouderlijke stress. Naast curatieve interventies zijn preventieve interventies van groot belang die de ouderlijke stress kunnen voorkomen. De beste remedie is immers nog altijd om problemen in een zo vroeg mogelijk stadium te herkennen en te tackelen, om erger te voorkomen. Dit alles om het kind de gelegenheid te bieden zich zo optimaal mogelijk te kunnen ontwikkelen.

Referenties

- Abidin, R. R. (1990). Introduction to the special issue: The stresses of parenting. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19, 298-301. doi:10.1207/s15374424jccp1904_1
- Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 407-412. doi:10.1207/s15374424jccp2104_12
- Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the Child Behavior Checklist 4-18 and 1991 profiles*. Burlington: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. S. (1978). The classification of child psychopathology: A review and analysis of empirical efforts. *Psychological Bulletin*, 85, 1275-1301. doi:10.1037/0033-2909.85.6.1275
- Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., & Shaffer, S. (2005). The relationship between parenting stress, parenting behavior and preschoolers social competence and behavior problems in the classroom. *Infant and Child Development*, 14, 133-154. doi:10.1002/icd.385
- Ashford, J., Smit, F., Lier, P. A. C. van, Cuijper, P., & Koot, H. M. (2008). Early risk indicators of internalizing problems in late childhood: A 9-year longitudinal study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 774-780. doi:10.1111/j.1469-7610.2008.01889.x
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182. doi:10.1037/0022-3514.51.6.1173

- Barry, T. D., Dunlap, S. T., Lochman, J. E., & Wells, K. C. (2009). Inconsistent discipline as a mediator between maternal distress and aggression in boys. *Child and Family Behavior Therapy*, 31, 1-19. doi:10.1080/07317100802701186
- Begeer, S., & Albrecht, G. (2008). Diagnostiek van de sociaal-emotionele ontwikkeling. In Th. Kievit, J. A. Tak & J. D. Bosch (red.), *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen* (pp. 607-655). Utrecht: De Tijdstroom
- Belsky, J., Woodworth, S., & Crnic, K. (1996). Trouble in the second year: Three questions about family interaction. *Child Development*, 67, 556-578. doi:10.1111/j.1467-8624.1996.tb01751.x
- Billing, A. G., & Moos, R. H. (1984). Coping, stress, and social resources among adults with unipolar depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 877-891. doi:10.1037/0022-3514.46.4.877
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, 53, 371-399. doi:10.1146/annurev.psych53.100901.135233
- Brock, A. J. L. L. de, Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Abidin, R. R. (1992). *NOSI, Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Experimentele versie. Handleiding*. Lisse, Nederland: Swets & Zeitlinger.
- Buodo, G., Moscardino, U., Scrimin, S., Altoè, G., & Palomba, D. (2013). Parenting stress and externalizing behavior symptoms in children: The impact of emotional reactivity. *Child Psychiatry & Human Development*, 44, 786-797. doi:10.1007/s10578-013-0371-0
- Campbell, K. E., Marsden, P. V., & Hurlbert, J. S. (1986). Social resources and socioeconomic status. *Social Networks*, 8, 97-117. doi:10.1016/S0378-8733(86)80017-X

- Campbell, S. B., Pierce, E. W., Moore, G., Marakovitz, S., & Newby, K., (1996). Boys' externalizing problems at elementary school: Pathways from early behavior problems, maternal control, and family stress. *Development and Psychopathology*, 8, 701-720. doi: 10.1017/S0954579400007379
- Campbell, S. B., Shaw, D. S., & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: Toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychopathology*, 12, 467-488. doi:10.1017/S0954579400003114
- Clarke-Stewart, A., & Allhusen, V. D. (2005). *What we know about childcare*. Cambridge: Harvard University Press.
- Conger, R. D., & Donnellan, M. B. (2007). A interactionist perspective on the socioeconomic context of human development. *Annual Review of Psychology*, 58, 175-199. doi:10.1146/annurev.psych.58.110405.085551
- Costa, N. M., Weems, C. F., Pellerin, K., & Dalton, R. (2006). Parenting stress and child psychopathology: An examination of specificity to internalizing and externalizing symptoms. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 28, 113-122. doi:10.1007/s10862-006-7489-3
- Dadds, M. R., Maujean, A., & Fraser, J. A. (2003). Parenting and conduct problems in children: Australian data and psychometric properties of the Alabama Parenting Questionnaire. *Australian Psychologist*, 38, 238-241. doi:10.1080/00050060310001707267
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5, 314-332. doi:10.1111/j.1468-2850.1998.tb00152.x

- Deater-Deckard, K., & Scarr, S. (1996). Parenting stress among dual-earner mother and fathers: Are there gender differences? *Journal of Family Psychology, 1*, 45-59. doi: 10.1037/0893-3200.10.1.45
- Denham, S. A., Mitchell-Copeland, J., Strandberg, K., Auerbach, S., & Blair, K. (1997). Parental contributions to preschoolers' emotional competence: Direct and indirect effects. *Motivation and Emotion, 21*, 65-86. doi:10.1023/A:1024426431247
- Egberink, I. J. L., Frima, R. M., & Vermeulen, C. S. M. (10 januari 2014a). *COTAN beoordeling 1996: Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI)*. Geraadpleegd op http://www.cotandocumentatie.nl.ezproxy.leidenuniv.nl:2048/test_details.php?id=611
- Egberink, I. J. L., Vermeulen, C. S. M., & Frima, R. M. (2009-2014). *COTAN Documentatie* (www.cotandocumentatie.nl). Amsterdam: Boom test uitgevers.
- Egberink, I. J. L., Vermeulen, C. S. M., & Frima, R. M. (10 januari 2014b). *COTAN beoordeling 1998: Gedragsvragenlijst voor kinderen, CBCL 4-18*. Geraadpleegd op http://www.cotandocumentatie.nl.ezproxy.leidenuniv.nl:2048/test_details.php?id=495
- Essau, C. A., Sasagawa, S., & Frick, P. J. (2006). Psychometric properties of the alabama parenting questionnaire. *Journal of Child and Family Studies, 15*, 597-616. doi:10.1007/s10826-006-9036-y
- Frick, P. J. (1991). The Alabama Parenting Questionnaire. *Unpublished instrument*.
- Fukkink, R. G. (2008). Video feedback in widescreen: A meta-analysis of family programs. *Clinical Psychology Review, 28*, 904-916. doi:10.1016/j.cpr.2008.01.003
- Gadeyne, E., Ghesquière, P., & Onghena, P. (2004). Longitudinal relations between parenting and child adjustment in young children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 33*, 347-358. doi:10.1207/s15374424jccp3302_16

- Gelfand, D. W., Teti, D. M., & Fox, C. E. R. (1992). Sources of parenting stress for depressed and non-depressed mothers of infants. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 262-272. doi:10.1207/s15374424jccp2103_8
- Glasgow, K. L., Dornbusch, S. M., Troyer, L., & Steinberg, L. (1997). Parenting styles, adolescents' attributions, and educational outcomes in nine heterogeneous high schools. *Child Development*, 68, 507-529. doi:10.1111/j.1467-8624.1997.tb01955.x
- Guterman, N. B., Tabone, J. K., Bryan, G. M., Taylor, C. A., Napoleon-Hanger, C., & Banman, A. (2013). Examining the effectiveness of home-based parent aide services to reduce risk of physical child abuse and neglect: Six-month findings from a randomized clinical trial. *Child Abuse & Neglect*, 37, 566-577. doi:10.1016/j.chiabu.2013.03.006
- Haley, W. E., Levine, E. G., Brown, S. L., & Bartolucci, A. A. (1987). Stress, appraisal, coping, social support as predictors of adaptational outcome among dementia caregivers. *Psychology and Aging*, 2(4), 323-330.
- Hawes, D. J., Dadds, M. R., Frost, A. D. J., & Russell, A. (2013). Parenting practices and prospective levels of hyperactivity/inattention across early- and middle-childhood. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 35, 273-282. doi: 10.1007/s10862-013-9341-x
- Hoff, E., Laursen, B., Tardif, T. (2002). Socioeconomic status and parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting Volume 2: Biology and Ecology of Parenting* (pp. 231-252). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum
- Jackson, A. (2000). Maternal self-efficacy and children's influence on stress and parenting among single black mothers in poverty. *Journal of Family Issues*, 21, 3-16. doi: 10.1177/019251300021001001

- Judge, S. L. (1998). Parental coping strategies and strengths in families of young children with disabilities. *National Council on Family Relations*, 3, 263-268. doi:10.2307/584976
- Kazdin, A. E. (1995). Child, parent, and family dysfunction as predictors of outcome in cognitive-behavioral treatment of antisocial children. *Behaviour Research and Therapy*, 33, 271-281. doi:10.1016/0005-7967(94)00053-M
- Kazdin, A. E., & Whitley, M. K. (2003). Treatment of parental stress to enhance therapeutic change among children referred for aggressive and antisocial behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, 504-515. doi:10.1037/0022-006X.71.3.504
- Kemppinen, K., Kumpulainen, K., Raita-Hasu, J., Moilanen, I., & Ebeling, H. (2006). The continuity of maternal sensitivity from infancy to toddler age. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 24, 199-212. doi:10.1080/02646830600821249
- Kim, E., Cain, K., & McCubbin, M. (2006). Maternal and paternal parenting, acculturation, and young adolescents' psychological adjustment in Korean American families. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 19, 112-129. doi:10.1080/02646830600821249
- Kim, D. H., Kim, Y. S., Koh, Y. J., & Leventhal, B. L. (2013). Relationship between behavior problems and perceived parenting practices in Korean youth. *Child: Care, Health and Development*, 39, 194-201. doi:10.1111/j.1365-2214.2011.01343.x
- Leary, M. R., Haupt, A. L., & Schreindorfer, L. S. (1995). The role of low self-esteem in emotional and behavioral problems: Why is low self-esteem dysfunctional? *Journal of Social and Clinical Psychology*, 14, 297-314. doi:10.1521/jscp.1995.14.3.297

- Leve, L. D., Kim, H. K., & Pears, K. C. (2005). Childhood temperament and family environment as predictors of internalizing and externalizing trajectories from ages 5 to 17. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 505-520. doi:10.1007/s10802-005-6734-7
- Linting, M. (2011a). Basic issues in experimental research. In M. Linting (Ed.), *Introduction to research methods the social and behavioural sciences* (pp. 357-359). Harlow, Essex: Pearson Education Limited.
- Linting, M. (2011b). Response bias. In M. Linting (Ed.), *Introduction to research methods the social and behavioural sciences* (pp. 357-359). Harlow, Essex: Pearson Education Limited.
- Mäntymaa, M., Puura, K., Luoma, I., Latva, R., Salmelin, R. K., & Tamminen, T. (2011). Predicting internalizing and externalizing problems at five years by child and parental factors in infancy and toddlerhood. *Child Psychiatry & Human Development*, 43, 153-170. doi:10.1007/s10578-011-0255-0
- Moilanen, K. L., Shaw, D. S., & Maxwell, K. L. (2010). Developmental cascades: Externalizing, internalizing, and academic competence from middle childhood to early adolescence. *Development and Psychopathology*, 22, 635-653. doi:10.1017/S0954579410000337
- Moore, D. S., McCabe, G. P., & Craig, B. A. (2011). *Introduction to the practice of statistics*. New York: Freeman.

- Mulsow, M., Caldera, Y. M., Pursley, M., Reifman, A., & Huston, A. C. (2003). Multilevel factors influencing maternal stress during the first three years. *Journal of Marriage and Family*, 64, 944-956. doi:10.1111/j.1741-3737.2002.00944.x
- Neece, C. L., Green, S. A., & Baker, B. L. (2012). Parenting stress and child behavior problems: A transactional relationship across time. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 117, 48-66. doi:10.1352/1944-7558-117.1.48
- Pihlakoski, L., Sourander, A., Aromaa, M., Rautava, P., Helenius, H., & Sillanpää, M. (2006). The continuity of psychopathology from early childhood to preadolescence. A prospective cohort study of 3–12-year-old children. *European Child Adolescence Psychiatry*, 15, 409-417. doi:10.1007/s00787-006-0548-1
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N.P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88, 879-903. doi:10.1037/0021-9010.88.5.879
- Reitz, E., Dekovic, M., & Meijer, A. M. (2006). Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behaviour in early adolescence: Child behaviour as moderator and predictor. *Journal of Adolescence*, 29, 419-436. doi:10.1016/j.adolescence.2005.08.003
- Rosenthal, R. (1979). The “file drawer problem” and tolerance for null results. *Psychological Bulletin*, 3, 638-641. doi:10.1037/0033-2909.86.3.638
- Rothbaum, F., & Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 55-74. doi:10.1037/0033-2909.116.1.55

- Seifer, R., Sameroff, A. J., Barrett, L. C., & Karfchuk, E. (1994). Infant temperament measured by multiple observations and mother reports. *Child Development*, 65, 1478-1490. doi:10.2307/1131512
- Stockmann, A. P. A. M., & Oberink, H. H. (2008). Persoonlijkheidsonderzoek. In Th. Kievit, J. A. Tak & J. D. Bosch (red.), *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen* (pp. 657-679). Utrecht: De Tijdstroom
- Tak, J. A., Veerman, J. W., & Wit, J. de (2008). Theoretische achtergronden van klinische diagnostiek. In Th. Kievit, J. A. Tak & J. D. Bosch (red.), *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen* (pp. 657-679). Utrecht: De Tijdstroom
- Trimbos-Instituut. (2010). *Factsheet: Monitor Triple P stadsregio Amsterdam*. Geraadpleegd op 26 februari, 2014, van <http://www.trimbos.nl/webwinkel/productoverzicht-webwinkel/behandeling-en-re-integratie/af/~media/files/gratis%20downloads/af1000%20monitor%20triple%20p%20stadsregio%20amsterdam.ashx>.
- Vaughan, E. L., Feinn, R., Bernard, S., Brereton, M., & Kaufman, J. S. (2012). Relationship between child emotional and behavioral symptoms and caregivers strain and parenting stress. *Journal of Family Issues*, 34, 534-556. doi:10.1177/0192513X12440949
- Webster-Stratton, C. (1990). Stress: A potential disruptor of parenting perception and family interaction. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19, 302-312. doi:10.1207/s15374424jccp1904_2
- Webster-Stratton, C., & Hammond, M. (1997). Treating children with early-onset conduct problems: A comparison of child and parent training interventions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, 93-109. doi:10.1037/0022-006X.65.1.93

Wenar, C., & Kerig, P. (2000). *Developmental psychology: From infancy through adolescence*. Boston: McGrawHill.

Willett, J. B., Singer, J. D., & Martin, N. C. (1998). The design and analysis of longitudinal studies of development and psychopathology in context: Statistical models and methodological recommendations. *Development and Psychopathology*, 10, 395-426.

Yates, T. M., Obradović, J., & Egeland, B. (2010). Transactional relations across contextual strain, parenting quality, and early childhood regulation and adaption in a high-risk sample. *Developmental and Psychopathology*, 22, 539-555. doi:10.1017/S095457941000026X

Zeijl, J. van, Mesman, J., IJzendoorn, M. H. van, Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., Stolk, M. N., & Alink, L. A. (2006). Attachment-based intervention for enhancing sensitive discipline in mothers of 1- to 3-year-old children at risk for externalizing behavior problems: A randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, 994-1005. doi:10.1037/0022-006X.74.6.994